

ویژگی ها و معیارهای انتخاب قوچ گله

نادر پاپی^۱

مقدمه

یکی از عوامل مؤثر در مدیریت یک گله گوسفند، انتخاب قوچ است به طوریکه نیمی از صفات ژنتیکی یک گله مولد توسط قوچ تعیین می شود. هدف پرورش در انتخاب قوچ نقش کلیدی داشته و دامدار باید براساس اهداف از پیش تعیین شده اقدام به انتخاب قوچ مورد نظر خود نماید. دامدار باید بداند آیا هدف از پرورش، تولید نژاد خالص قوچ برای فروش است یا برای تولید بره های پرواری؟ تعیین هدف برای انتخاب قوچ مورد نظر نقش مهمی دارد. اگر هدف پرورش نژاد خالص باشد، معیارهای انتخاب قوچ به سمت ویژگی های نژاد گله متمایل می شود. در این مورد، قوچ از یک نژاد بزرگ جثه انتخاب می شود. نکته مهم دیگر در انتخاب قوچ، به برنامه تولید مثلی گله مربوط می شود، به این صورت که اگر هدف فقط تولید بره در فصل تولیدمثل باشد، از تمام نژادها می توان استفاده نمود. ولی چنانچه هدف تولید بره در تمام فصول سال باشد بهتر است از نژادهایی که دستگاه تولید مثل آن ها در تمام طول سال فعال است استفاده کرد. در مجموع برای انتخاب قوچ باید آن را از نظر ژنوتیپ، فنوتیپ و عملکرد واقعی مورد بررسی و معاینه قرار داد.

الف - ژنوتیپ

ژنوتیپ حیوان تحت تأثیر تعداد کمی از عوامل مختلف است. اولین آن ها انساب قوچ، ژن ها و مکانی است که از آنجا منتقل می شوند. علاوه بر انتقال نوع ژن، آگاهی از بیان ژن نیز دارای اهمیت است. برای ژن های معین لازم است نوع هموزیگوت غالب، هتروزیگوت و هموزیگوت مغلوب مشخص شود. این ژن ها عملکرد حیوان و فرزندان او را تحت تأثیر قرار می دهند. از آنجایی که انجام این کار در حال حاضر عملاً برای دامداران غیرممکن است، لذا در خصوص ژنوتیپ دام بحثی صورت نخواهد گرفت.

ب - فنوتیپ

یک قوچ گله باید دارای صفات فنوتیپی (فیزیکی) مناسبی باشد، زیرا در حال حاضر انتخاب قوچ عمدتاً با استفاده از بررسی و ارزیابی صفات فنوتیپی صورت می گیرد. هرگله در مقایسه با سایر گله ها ممکن است در بعضی از صفات مثل وزن تولد بره برتری داشته باشد. در این حالت، دامداران باید تلاش نمایند تا با انتخاب قوچ مناسب، صفات مطلوب را در گله ی خود توسعه دهند. گله داران باید قوچ هایی را انتخاب نمایند که علاوه بر بهبود صفات نیازمند

۱- عضو هیأت علمی مؤسسه علوم دامی کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

دامدار باید بداند آیا هدف از پرورش، تولید نژاد خالص قوچ برای فروش است یا برای تولید بره های پرواری؟ لذا تعیین هدف برای انتخاب قوچ مورد نظر نقش مهمی دارد. اگر هدف پرورش نژاد خالص باشد، معیارهای انتخاب قوچ به سمت ویژگی های نژاد گله متمایل می شود.

انتخاب قوچ نمود. در غیر این صورت، بره های تولیدی یک گله می توانند ملاک مناسبی برای عملکرد قوچ گله باشند. حالت دوم این است که قوچ خریداری شود. در این حالت پرسیدن سئوالات زیر از تولیدکننده (فروشنده) می تواند ملاک عمل قرار گیرد.

- تک قلو یا دوقلو بودن

- وزن تولد

- وزن بعد از شیرگیری

- وضعیت شیرواری مادر

- متوسط افزایش وزن روزانه

- حامل صفات نامطلوب بودن یا نبودن

ویژگی های انتخاب قوچ

برای انتخاب یک قوچ جدید در گله، لازم است فاکتورهای زیادی در نظر گرفته شود. تعدادی از این فاکتورهای با اهمیت به صورت کلی به شرح زیر بیان می شوند.

خصوصیات نژادی

با توجه به هدف ایجاد و پرورش گله، میزان اهمیت خصوصیات نژادی برای دامدار متفاوت خواهد بود. اگر هدف، پرورش گله برای تولید

پیشرفت، سبب انتقال صفات با ارزش در گله های خود شوند. تعدادی از صفات فنوتیپی یک قوچ گله عبارتند از:

۱- داشتن تیپ ظاهری نرینه

۲- گردن کوتاه، قوی و عضلانی

۴- سینه پهن و فاصله دو دست در محل اتصال

به سینه زیاد

۵- کمر طویل، عمیق و پهن

۶- پشت مستقیم، قوی و بدون انحناء

۷- کپل پهن و عضلانی

۸- پاها بدون انحناء، قوی، کلفت و عضلانی

۹- اندازه بیضه ها مساوی و بزرگ

۱۰- دنبه نسبتاً کوچک

ج - عملکرد واقعی

یک خریدار علاوه بر صفات فنوتیپی و در صورت امکان ژنوتیپی، همچنین باید عملکرد واقعی قوچ را مورد ارزیابی قرار دهد. برای دستیابی به این منظور دو حالت وجود دارد؛ حالت اول این است که دامدار قوچ مورد نظر را از گله ی خود انتخاب نماید. در این حالت، در صورت وجود رکوردگیری و ثبت مشخصات، با مراجعه به رکوردهای ثبت شده می توان اقدام به

شکل ۱- وضعیت ظاهری یک قوچ سالم
(قوچ آمیخته سافولک-مغانی، مؤسسه تحقیقات علوم دامی کشور)

نوع رفتار

شاید رفتار یک قوچ اثری بر توانایی تولیدمثلش نداشته باشد، اما ممکن است اختیارات مدیریتی گله دار را محدود نماید. کنترل، مهارنمودن و پس از حرکت یک قوچ خشن مشکل تر از یک قوچ آرام است. یک قوچ آرام هنگام حرکت گله و یا مهار دام ها جهت درمان، برای گله دار مزاحمتی ایجاد نخواهد کرد (تصویر ۲). در کل با اینکه رفتار قوچ اثری بر عملکرد تولید مثلی گله ندارد، اما به دلیل تأثیر آن در سیستم مدیریتی دامدار، لازم است هنگام انتخاب قوچ مورد توجه قرار گیرد.

وضعیت دهان

ممکن است به نظر برسد که وضعیت ظاهری دهان نقشی در صفات تولید مثلی یک قوچ نداشته باشد، در حالی که یک قوچ دارای دهان طوطی و یا میمونی شکل می تواند برای یک گله زیان آور باشد. در یک بره با دهان نرمال، فک پایین با فک بالای دهان کاملاً منطبق می باشد

بره های پروراری باشد، اهمیت خصوصیات نژادی کم تر از پرورش برای تولید یک نژاد خاص خواهد بود. در سیستم پرورش یک گله برای تولید گوشت (بره های پروراری)، دامدار باید قوچی را انتخاب کند که همه صفات نهایی مورد نظر را افزایش دهد و نگران بروز صفات کم اهمیت مثل رنگ پشم و یا سایر صفات نژادی نباشد.

وضعیت سلامتی ظاهری

انتخاب قوچی که از نظر بدنی سالم باشد بسیار مهم است. قوچ مورد نظر باید در محل پرورش، از نظر بدنی توانایی جفت گیری با میش ها را داشته باشد. هنگام بررسی سلامتی بدن باید این نکات را مورد توجه قرار داد:

- پاها باید مستقیم و دارای استخوان های قوی و نیرومند باشند.
- پایهای جلو باید درست در زیر بدن دام قرار داشته و به سمت خارج بدن انحراف نداشته باشند.
- قسمت های پایین پاها باید کوتاه بوده و انگشتان مستقیم و رو به جلو باشند (تصویر ۱).

تصویر ۳- وضعیت دهان سالم در گوسفند
(قوچ آمیخته آرخاب- مغانی، مؤسسه تحقیقات علوم دامی کشور)

تصویر ۲- چهره یک قوچ آرام و غیر شرور
(قوچ آمیخته آرخاب- مغانی، مؤسسه تحقیقات علوم دامی کشور)

تصویر ۴- بیضه های سالم، بزرگ و مساوی در قوچ
(قوچ آمیخته آرخاب- مغانی، مؤسسه تحقیقات علوم دامی کشور)

(تصویر ۳). در برخی موارد نقص های ژنتیکی سبب از بین رفتن هر دو فک دهان می شود. حیوانی که فک بالایی آن کوتاه تر از فک پایینی باشد، دهان میمونی و اگر فک پایینی آن کوتاه تر از فک بالایی باشد دهان طوطی نامیده می شود. در هر دو مورد، دام توانایی خوردن غذای کافی نداشته که این مشکل بر رشد آن مؤثر خواهد بود. بنابراین هنگام انتخاب یک قوچ، باید دهان آن را مورد بررسی قرار داد به طوری که فک بالا بر فک پایین منطبق شود.

اندازه بیضه

هنگام انتخاب یک قوچ جایگزین، باید بیضه های آن را مورد بررسی قرار داد. اندازه بیضه با قابلیت باروری دام رابطه مستقیم دارد. بیضه های بزرگ تر نشان دهنده تولید اسپرم بیش تر می باشند (تصویر ۴). همچنین لازم است اندازه بیضه ها یکسان بوده و باید از انتخاب قوچ های تک بیضه خودداری شود. علاوه بر وضعیت ظاهری بیضه ها در زمان انتخاب قوچ، محیط بیضه نیز می تواند راهنمای خوبی در این زمینه باشد. براساس یک محاسبه سرانگشتی، هر قوچی که دارای محیط بیضه کوچک تر از ۳۰ سانتی متر باشد، نباید برای تولید مثل مورد استفاده قرار گیرد.

با اینکه رفتار قوچ اثری بر عملکرد تولید مثلی گله ندارد، اما به دلیل تأثیر آن در سیستم مدیریتی دامدار، لازم است هنگام انتخاب قوچ مورد توجه قرار گیرد.

تصویر ۵- دنبه نسبتاً کوچک در بره نر ۹ ماهه شال
(مؤسسه تحقیقات علوم دامی کشور)

قوچی را انتخاب نمود که ترکیب عضلانی مناسبی در ناحیه پشتی ران و قسمت پایینی پا داشته باشد. همچنین لازم است دارای کمری طویل و ضخیم و پشتی پهن و عضلانی باشد.

سرعت رشد

سرعت رشد بدن از دیگر فاکتورهای مهم برای انتخاب یک قوچ است. سرعت رشد بدن یک قوچ منتخب باید بالاتر از میانگین سرعت رشد گله باشد. بره‌های نری که سرعت رشد کندی داشته و هنگام بلوغ جثه کوچک تری دارند و همچنین دارای اسکلت بدنی کوچکی هستند نباید به عنوان قوچ انتخاب شوند. دامدار باید وضعیت بدنی میش‌های خود را با دقت بررسی نموده و سپس برای اصلاح گله اقدام نماید. اگر میش‌ها دارای بدنی کوتاه و پهن هستند، پیشنهاد می‌شود قوچی خریداری شود که دارای کمری طویل تر (ولی نه خیلی پهن) باشد تا سبب بزرگ تر شدن اسکلت و تقویت عضلات دام‌های تولیدی شود. اگر میش‌ها دارای بدنی کشیده ولی لاغر هستند، نیاز به قوچی است که بدن پهن تری

اندازه دنبه

ترکیب اسیدهای چرب دنبه که عمدتاً از اسیدهای چرب اشباع شده است سبب شده تمایل استفاده از دنبه به عنوان یک منبع غذایی برای انسان به شدت کاهش یابد. از آنجایی که اکثر نژادهای گوسفندان بومی کشور دنبه دار بوده، اهمیت انتخاب قوچ‌هایی با دنبه کوچک را دوچندان می‌کند. دنبه در اکثر گوسفندان نر بومی ۱۰ تا ۱۲ درصد وزن زنده دام و حدود ۲۰ درصد وزن لاشه را تشکیل می‌دهد که سبب کاهش بازار پسندی و نامرغوبی لاشه گوسفند می‌شود. همچنین دنبه در بعضی از نژادهای سنگین جثه مثل لری بختیاری به حدی بزرگ می‌شود که سبب مشکلات پیاده روی در صحرا و جلوگیری از جفت‌گیری قوچ می‌شود. بنابراین باید قوچی را انتخاب نمود که علاوه بر دارا بودن سایر صفات مهم، دنبه کوچکی نیز داشته باشد (تصویر ۵).

عضلانی بودن

عضلانی بودن بدن یک معیار بزرگ جهت انتخاب یک قوچ جدید برای گله است. باید

داشته باشد تا سبب بهبود لاغری و تعادل ماهیچه های بدن شود.

نظر گله دار (فروشنده)

علاوه بر خصوصیات ظاهری قوچ که باید در هنگام انتخاب آن مورد بررسی قرار گیرد، گله دار یا فروشنده قوچ نیز می تواند راهنمای بسیار مؤثری برای انتخاب قوچ مورد نظر باشد. برخی از صفات خوب یک قوچ فقط زمانی مشخص می شود که قوچ برای جفت گیری در گله رها شود. بنابراین به خریداران توصیه می شود قبل از خرید قوچ، ویژگی های مشروحه زیر را از فروشنده سؤال نموده و در این زمینه اطمینان کافی حاصل نمایند.

- نترس بودن و رقابت جدی با سایر قوچ ها

- داشتن میل جنسی بالا

- تعداد پرش های منجر به جفت گیری با میش

- تولید بره های سالم

نتیجه گیری

از آنجایی که قوچ نقش بسیار مهمی در عملکرد گله های گوسفند دارد، لذا دامداران باید قوچی را انتخاب نمایند که دارای صفات فنوتیپی مناسب بوده تا توسط آن، صفات مطلوب و مورد نظر خود را در گله توسعه دهند. برخی از این صفات ظاهری که باید به آن توجه نمود عبارتند از: داشتن ظاهر نرینگی، گردن کوتاه و ضخیم، دنبه نسبتاً کوچک، بیضه های سالم و مساوی، پاهای مستقیم و قوی و محکم و صفات رفتاری مثل داشتن میل جنسی زیاد، قدرت جفت گیری کردن، ترسو نبودن و داشتن توان رقابت با سایر قوچ های گله. همچنین دوقلوب بودن، وزن تولد بالا و افزایش وزن روزانه بالا از جمله صفات عملکردی برای انتخاب یک قوچ است.

منابع

۱- پاپی. ن. ۱۳۸۷. ارزیابی اقتصادی پرواربندی بره با سطوح مختلف کنسانتره. پایان نامه دوره کارشناسی ارشد. دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان.

2. Jennifer Lowe, Ryan Blanch, Bryan Rodibaugh. Ram selection, adapting your Ram selection to your operation. Available in: <http://www.U-s-s-a.org>.

3. Ridler, A.L., S.L. Smith, and D.M. West. 2012. Ram and buck management. Animal Reproduction Science. 130: 180-183.

از آنجایی که قوچ نقش بسیار مهمی در عملکرد گله های گوسفند دارد، لذا دامداران باید قوچی را انتخاب نمایند که دارای صفات فنوتیپی مناسب بوده تا توسط آن، صفات مطلوب و مورد نظر خود را در گله افزایش دهند.